

De Tweede-Faseleerling op de grens

Een onderzoek naar de overgang van het vwo naar de universiteit

In dit artikel wordt ingegaan op twee aspecten van het Tweede-Faseonderwijs: de vaardigheden en de effecten van het veranderde literatuuronderwijs. Kan worden vastgesteld dat de Tweede Fase, zoals de bedoeling was, zorgt voor leerlingen die zelfstandiger leren? En welke invloed heeft het literatuuronderwijs? Dit artikel is gebaseerd op een onderzoek dat ik tweemaal deed onder eerstejaarsstudenten aan de Letterenfaculteit van de Vrije Universiteit te Amsterdam. Sinds augustus 2001 ben ik daar als docent van een middelbare school gedetacheerd voor een dag in de week.

Een voorzichtige conclusie uit het onderzoek is dat de Tweede Fase op het vlak van de (taal)vaardigheden een zekere vooruitgang betekent. Bij het literatuuronderwijs is dat niet zo eenduidig vast te stellen. Zijn de Tweede-Faselezers inderdaad competentere dan hun mammoetvoorgangers? Lezen ze nog wel eens een boek? Wat vinden ze van het vernieuwde literatuuronderwijs? Eén ding is duidelijk: de rol van de docent in het literatuuronderwijs blijft cruciaal. Niet alleen als begeleider, maar zeker ook als inspirator en, ja toch ook, cultuuroverdrager.

Wim Maas

Een belangrijk onderdeel van mijn werkzaamheden is het evalueren van de cursus Academische vaardigheden tegen de achtergrond van de Tweede Fase in het middelbaar onderwijs. Sinds september 2001 is er aan de universiteiten een nieuw soort eerstejaarsstudenten: leerlingen die de Tweede Fase doorlopen hebben. In het academisch jaar 2001-2002 waren dat er aan de letterenfaculteit van de Vrije Uni-

versiteit nog niet meer dan enkele tientallen, inmiddels vormen zij iets minder dan de helft (40%) en binnen enkele jaren zal de overgrote meerderheid van de eerstejaars uit studenten bestaan die Tweede-Faseonderwijs gevolgd hebben. Omdat de Tweede Fase sterk de nadruk legt op het verwerven van vaardigheden, waaronder ook de vaardigheden die onderwezen worden in de cursus Academische

vaardigheden, is de vraag naar de aansluiting tussen Tweede-Faseonderwijs en universiteit op dit punt logisch. In hoeverre moeten de verschillende onderdelen van de cursus worden aangepast, in welke mate zijn bepaalde zaken overbodig geworden? Zijn de nieuwe eerstejaars inderdaad zelfstandiger en beter getraind in de aan de universiteit gewenste vaardigheden? Op deze vragen probeer ik een antwoord te vinden. Bij dit alles moet natuurlijk bedacht worden dat het te vroeg is om definitieve gevolgtrekkingen te maken en dat het onderzoek te klein van omvang was en de groep die ik onderzocht te weinig representatief – alleen letterenstudenten – om er al te verstrekkende conclusies aan te verbinden.

De vaardigheden

De vier onderdelen van de cursus Academische vaardigheden zijn informatie vergaren, beeld- en tekstanalyse, mondeling presenteren en schriftelijk presenteren. Allemaal vaardigheden die in de Tweede Fase een prominente rol spelen, maar aan de universiteit verder verbreed en verdiept moeten worden. Bij het onderdeel informatie vergaren worden de studenten vertrouwd gemaakt met de bibliotheek en de catalogus. Daarnaast is er aandacht voor het gebruik van internet met als belangrijkste onderdeel het beoordelen van de kwaliteit van websites.

Een nuttig onderdeel, want veel leerlingen en studenten kunnen uitstekend uit de voeten op het internet, maar hebben moeite het kaf van het koren te scheiden. Het onderdeel titelbeschrijven is voor de meeste studenten nieuw en dus nuttig. Op dit punt is er nauwelijks onderscheid tussen Tweede-Fasestudenten en studenten oude stijl. Bij het onderdeel werken met internet ligt het anders. Daar hebben Tweede-Fasestudenten duidelijk meer het gevoel alles al te weten. Dat is een kwestie van voortschrijdende digitalisering van onze samenleving; iets wat losstaat van de Tweede Fase. Over het geheel scoren Tweede-Fasestudenten op dit onderdeel lager dan studenten oude stijl. Dat wil zeggen dat de Tweede-Fasestudenten het minder nuttig vindt dan de studenten oude stijl. Bij het onderdeel beeld- en tekstanalyse zijn de verschillen tussen Tweede Fase en oude stijl klein, maar ook hier zien we dat de Tweede Fase lager scoort, ofwel het onderdeel dus over het algemeen minder nuttig vindt – wat natuurlijk niet wil zeggen nutteloos. Bij beeldanalyse worden studenten getraind in het zo objectief mogelijk beschrijven van een beeld. Het vak CKV-1 maakt leerlingen weliswaar vertrouwd met het gebruik van kijkwijzers en dergelijke, maar met het duidelijk onderscheid maken tussen beschrijving en interpretatie hebben veel studenten nog moeite. Voor ze het weten is de woordkeus waarin ze beschrijven al interpreterend. Het onderdeel tekstanalyse wordt door de studenten wisselend gewaardeerd. Ze vinden het niet zo interessant, maar daar staat tegenover dat ze het wel relevant vinden. Het begrippenapparaat op het gebied van de tekstanalyse verschilt nauwelijks van dat in het studiehuis en de Tweede Fase. Studenten zijn op de middelbare school vertrouwd gemaakt met verschillende leesstrategieën en

met het beoordelen van argumentaties. Het belangrijkste verschil met de propedeuse zit in de aard van de teksten. Nu dienen de studenten wetenschappelijke teksten op hun vakgebied met de verschillende strategieën te lijf te gaan, op de middelbare school lazen ze teksten die veel algemener en van een geringere moeilijkheidsgraad waren. De gebruikte terminologie sluit nauw aan bij wat er op de middelbare school is behandeld. Op dit onderdeel scoort de Tweede Fase bij elk onderdeel weer iets lager dan de oude stijl. Het gevaar dat dreigt is, dat studenten denken dat alles wat er besproken wordt, al bekend is. Toch zijn er verschillen. De kwaliteitsbeoordeling van argumentaties bijvoorbeeld is een onderdeel dat op de middelbare school wel aan de orde komt, maar minder breed en diepgaand. Mondeling presenteren is de derde cursus. Uit de enquête blijkt dat dit onderdeel door de studenten het hoogst wordt gewaardeerd. De Tweede-Fasestudenten, die bij de andere onderdelen steeds lager scoren en in hun vwo-opleiding meer expliciete aandacht hebben besteed aan mondelinge taalvaardigheid, zijn bij dit onderdeel in hun waardering nauwelijks te onderscheiden van de oude-stijlstudenten. Velen geven aan dat de uitgebreide en systematische aandacht voor dit onderdeel een duidelijk verschil is met de wijze waarop het op het vwo aan de orde kwam. Daar kon ook niet in kleine groepen van ongeveer vijftien deelnemers gewerkt worden. Het vierde en laatste onderdeel is schriftelijk presenteren. Opnieuw zijn er bij de enquête kleine verschillen tussen oude stijl en Tweede Fase, weer in die zin dat de Tweede Fase wat lager scoort. Studenten geven aan vooral de onderdelen citeren, verwijzen door middel van noten en het voorkomen van plagiaat nuttig te vinden.

Naast de vraag naar het nut van de verschillende onderdelen van het programma Academische vaardigheden, vroeg ik de studenten ook naar de moeilijkheidsgraad van de vier cursussen ten opzichte van wat ze op het vwo hadden gehad. Het beeld dat hier te zien is, komt duidelijk overeen met dat van de vragen naar het nut van de verschillende onderdelen. Door de Tweede-Fasestudenten worden de verschillende onderdelen als gemakkelijker ervaren dan wat er op het vwo bij vergelijkbare onderdelen werd aangeboden. Studenten oude stijl hadden dat idee minder sterk. Een voorzichtige conclusie is, dat op grond van de enquête voor de komende jaren verwacht mag worden dat de Tweede Fase eerstejaarsstudenten beter voorbereid zijn op hun propedeuse dan studenten oude stijl.

Literatuuronderwijs en leesgedrag

Aan het onderzoek naar de mate waarin studenten het gevoel hadden goed voorbereid aan de universiteit te beginnen, voegde ik enkele vragen naar hun ervaringen met het vak CKV-1 en het literatuuronderwijs toe. Dat waren de volgende vijf vragen:

- 1 Ben je door het literatuuronderwijs op je middelbare school extra gemotiveerd voor een letterenstudie?
- 2 Is het vak CKV-1 van groot belang geweest bij je studiekeuze?
- 3 Vind je het heel gewoon om minimaal twee boeken per maand te lezen?
- 4 Klopt het dat wanneer een docent enthousiast over literaire boeken vertellen kan, de vonk vanzelf over slaat?
- 5 Kun je dankzij de middelbare school een gefundeerd oordeel geven over een literair boek?

Bij het onderzoek is op drie punten een uitsplitsing gemaakt: naar vooropleiding (Tweede Fase of oude stijl),

naar profiel (uiteraard alleen van toepassing bij de Tweede Fase) en naar opleiding aan de faculteit der letteren. Hierboven werd al aangegeven dat ongeveer 40% van de studenten de Tweede Fase heeft doorlopen. Bij de profielen is het beeld als volgt: het profiel Cultuur en Maatschappij is het sterkst vertegenwoordigd (31 studenten; 66%). Dat zal niemand verbazen. Daarnaast waren er toch ook nog elf studenten met het profiel Economie en Maatschappij (24%). Het kleinste aantal kwam van het profiel Natuur en Gezondheid: vier studenten (10%). Het profiel Natuur en Techniek was niet vertegenwoordigd. Zestig procent van de eerstejaars heeft geen profiel, want zij deden oude stijl. Bij de opleidingen is alleen melding gemaakt van de vijf opleidingen met de meeste deelnemers aan de enquête: Communicatie- en informatiewetenschappen (25% van de totale populatie die meedeed), Algeme-

ne cultuurwetenschappen (16%), Kunstgeschiedenis (15%), Engels (14%) en Nederlands (10%).

Bij de eerste vraag houden de verschillende scores elkaar in evenwicht. Er zijn ongeveer evenveel studenten die aangeven dat het literatuuronderwijs op hun middelbare school hen extra gemotiveerd heeft voor een letterenstudie als studenten die die stelling verwerpen. Tweede-Faseleerlingen scoren hier wat lager dan studenten oude stijl. Verder valt op dat studenten Nederlands op dit onderdeel het hoogst scoren. Studenten die het profiel Natuur en Gezondheid hadden, scoren hier zeer laag. Gezien het geringe aantal van vier studenten dat deze vraag beantwoordde, mogen hier geen conclusies aan verbonden worden.

Bij de vraag naar het belang van het vak CKV-1 is het nogal logisch dat Tweede-Fasestudenten hoger scoren dan hun collega's oude stijl. Studenten

oude stijl kennen het vak niet. Opvallend is hier overigens dat CKV-1 ook bij Tweede-Faseleerlingen niet erg hoog scoort: 2,7 op een schaal van 1 tot 5. Kunstgeschiedenis scoort hier het hoogst – wat gezien de studie niet verwonderlijk is. De scores van de verschillende profielen lopen hier nauwelijks uiteen.

De helft van de letterenstudenten vindt het normaal om minstens twee boeken per maand te lezen. Een kwart weet het niet en het laatste kwart vindt het niet normaal. Daar zitten misschien verwonde lezers tussen die twee boeken per week gewoon vinden, maar ongetwijfeld ook lezers die het op twee per kwartaal houden. Hier scoort de Tweede Fase iets lager dan oude stijl. Bij de studierichtingen steekt Nederlands er met kop er schouders boven uit: bijna een punt hoger dan de andere studierichtingen. Bij de profielen komt hetzelfde beeld naar voren als bij de vraag naar het literatuuronderwijs: Natuur en Gezondheid scoort beduidend lager, ook nu weer met de kanttekening dat er slechts enkele studenten met dit profiel deelnamen aan de enquête.

Het meest uitgesproken is de score bij de vraag naar de rol van de docent in het literatuuronderwijs. Studenten zijn het in grote mate eens met de stelling dat een enthousiaste docent van grote invloed is op het leesgedrag van de leerlingen. De Tweede-Faseleerlingen scoren hier iets hoger dan de oude stijl. Nederlands en Kunstgeschiedenis voeren de lijst aan, maar de rest volgt op geringe afstand. Bij de profielen scoort Economie en Maatschappij het hoogst. De laatste vraag betrof het oordeel dat leerlingen kunnen geven over een literair boek. Hebben leerlingen zelf het gevoel dat ze zijn uitgegroeid tot de literair competente lezers die de Tweede Fase zo graag wilde? Ruim 45% heeft dat gevoel inderdaad, 23% weet dat eindelijk niet en de rest, zo'n 30%

procent, vindt van niet. Dat kan nog beter, maar is voor een eerste begin niet zo slecht. Bij de profielen scoort hier Cultuur en Maatschappij met afstand het hoogst, bij de letterenopleidingen is dat Kunstgeschiedenis.

Conclusie

Op basis van het onderzoek zijn twee conclusies mogelijk. Op het punt van de vaardigheden doet de Tweede Fase inderdaad waarvoor ze bedoeld is: Tweede-Faseleerlingen, zo blijkt, hebben gemiddeld minder behoefte aan training in vaardigheden als informatie vergaren, beeld- en tekstanalyse, mondeling presenteren en schriftelijk presenteren. Bravo voor de Tweede Fase dus. Maar bij het literatuuronderwijs is het beeld anders. Daar zijn de studenten maar matig tevreden over de mate waarin het literatuuronderwijs hen motiveert voor een letterenstudie. De

Tweede Fase scoort lager dan de oude stijl. Ook bij het punt van de literaire competentie valt de score niet echt hoog uit: iets meer dan neutraal. Nog iets treuriger is het beeld bij CKV-1. In alle drie deze gevallen kan er terecht gesteld worden dat het te vroeg is voor een definitief oordeel. We zijn nog maar net begonnen. Maar dat het beter moet, is duidelijk.

Er is nog een punt dat het beeld voor de Tweede Fase op literair gebied niet vrolijker maakt. Studenten oude stijl hebben gemiddeld vaker het idee dat het gewoon is om minstens twee boeken per maand te lezen. Ook hier geldt dat de gegevens niet toelaten tot toename van de ontleding door de Tweede Fase te concluderen, maar toch.

Bij de profielen is het beeld eenduidig en zoals verwacht mocht worden. Het profiel Cultuur en Maatschappij scoort op alle onderdelen hoger dan de ande-

re profielen. Er is een uitzondering: de rol van de docent.

En daarmee komen we bij de meest opmerkelijke uitkomst van het onderzoek. De Tweede Fase zou de docent transformeren van de alleswetende tekstautoriteit en cultuuroverdrager tot begeleider van het leerproces van zijn leerlingen en mederecipiënt van literaire teksten. Daar denken de eerstejaarsstudenten letteren anders over. Zij geven aan de docent vooral te waarderen als zij of hij enthousiast vertelt over literatuur. En dat deden die docenten natuurlijk altijd al – ook ver voor de invoering van de Tweede Fase. Jammer alleen dat ze er veel minder tijd voor hebben gekregen.

Wim Maas, docent Nederlands, is één dag in de week gedetacheerd aan de Vrije Universiteit in het kader van het project 'Aansluiting vwo-wo'. ■

Ceci n'est pas une cassette vidéo.

Wie het bekijkt met *Palet*, ziet dat de dingen niet altijd zijn wat ze lijken. *Bekijk 't met Palet* is meer dan een videoband alleen! In zeven korte films komen beeldende kunst, fotografie, toegepaste kunst & architectuur,

theater, film & TV, muziek en dans aan bod.

De filmpjes kunnen prima worden gebruikt als inleiding op deze kunstdisciplines bij CKV in het vmbo en CKV1, ongeacht de methode waarmee u werkt.

Bekijk 't eens met Palet!

De videoband (€ 49,90) is te bestellen via (0575) 59 49 02 of www.palet-online.nl